

TEXTO BILINGÜE

1ª parte: Versión en lengua española ➔

TEXT BILINGÜE

➔ 2a part: Versió en llengua catalana

Unidad Didáctica: El goalball como contenido propio de la ESO

■ ADÁN MARTÍN CAJARAVILLE

Licenciado en Ciencias de la Actividad Física y del Deporte.
Profesor asociado del Departamento de Didáctica de la Expresión Musical, Plástica y Corporal.
Facultad de Ciencias de la Educación.
Universidad de Sevilla
Exprofesor del Ciclo Formativo de Grado Superior de Animación de Actividades Físicas y Deportivas en Academia Preuniversitaria. Sevilla

■ Palabras clave

Goalball, Deficiente visual, Ciego, Alumnos con n.e.e., Material adaptado, Descubrimiento guiado, Resolución de problemas, Unidad didáctica y Educación ambiental

■ Abstract

Goalball is a specific sport for blind or visual handicapped people. However, with this article we intend to make a proposal that gives an answer to the students with special educational needs and also, to promote a feeling of increased awareness and integration on sighted students with regard to this disability.

The innovation of this Didactic Unit is due to its own contents (being the goalball a entirely new sport for the ESO and highschool students) and therefore the educational methods based on investigation, as guided discovery or solution to problems, have a great acceptance into this unit.

It is also a purpose of this article to broach a transverse matter like the Environmental Education, by the creation of adapted material from waste products as broken or punctured balls, ...

■ Key words

Visual handicaps, Blind, Student with special education needs, Adapted items, Guided discovery, Resolution of problems, Didactic unit, Natural environment education

Resumen

El *goalball* es un deporte específico de deficientes visuales y ciegos, pero con este artículo pretendemos realizar una propuesta donde demos respuesta a los ALUMNOS CON N.E.E. y promovamos un sentimiento de SENSIBILIZACIÓN E INTEGRACIÓN en los alumnos videntes frente a esta discapacidad.

El factor innovador de esta Unidad Didáctica (UD) se debe al propio contenido en sí, el *goalball*, el cual es completamente novedoso para el alumno de ESO y Bachillerato, por lo que los estilos de enseñanza basados en la indagación, como es el caso del descubrimiento guiado y la resolución de problemas, tiene una gran cabida. También es objetivo de este artículo el abordar un tema transversal como es la educación ambiental, a través de la creación del material adaptado a partir de elementos de desecho como son balones pinchados, rotos, etc.

Introducción

Con esta UD pretendemos dar respuesta a las necesidades educativas de nuestros alumnos, en este caso más concretamente a alumnos con discapacidad visual y ceguera total, un grupo de población en muchas ocasiones aislados y poco integrado en el grupo de la clase.

La UD que a continuación se pretende desarrollar consideramos que tiene un gran atractivo por ser un contenido completamente novedoso, desconocido y motivante para la gran mayoría del alumnado, y

está en consonancia con los contenidos de carácter transversal (Educación para el medio ambiente) debido al aprovechamiento de material deportivo de desecho y como un contenido interdisciplinar que permita al profesor del área de tecnología, aprovechar y adaptar dicho material deportivo de desecho, en material adecuado y adaptado para el contenido de *goalball*. Esta UD, por estar referida a un deporte como tal, se deduce que los objetivos más "procedimentales" tienen gran relevancia, pero me gustaría aclarar en este punto que igual importancia tienen los objetivos de carácter "actitudinal", ya que, con esta UD, se pretende que el alumnado conozca y se sensibilice con la realidad concreta de un grupo de población discapacitada, en este caso los ciegos, y por lo tanto se solidaricen, respeten, y tengan una actitud crítica ante la insolidaridad de la sociedad actual.

Justificación de la UD

En relación al currículum abierto y flexible que promueve la LOGSE, esta unidad didáctica pretende ser uno de los caminos más motivantes y novedosos para dar respuesta a los siguientes objetivos generales de etapa y Área de Enseñanza Secundaria Obligatoria que vienen recogidos en el RD 1007/1991, de 14 de junio, y de los que nosotros seleccionamos los que están más acorde con la presente UD.

- Elaborar y establecer estrategias de identificación y resolución de proble-

mas, en diversos campos de la experiencia y el conocimiento, a través de métodos intuitivos y de razonamiento lógico.

- Formarse una imagen ajustada de sí mismo, de sus características y posibilidades, desarrollando actividades de forma autónoma y equilibrada.
- Relacionarse con otras personas y participar en actividades de grupo, con actividades solidarias y tolerantes, valorando críticamente las diferencias de tipo social y rechazando cualquier discriminación basada en diferencias de raza, sexo, clase social, creencias y otras características individuales y sociales.
- Analizar los mecanismos y valores que rigen el funcionamiento de las sociedades en especial, las relativas a derechos y deberes de los ciudadanos y adoptar juicios y actitudes personales frente a ellos.
- Conocer y comprender los aspectos básicos del funcionamiento del propio cuerpo y de las consecuencias para la salud individual y colectiva de los actos y las decisiones personales, y valorar los beneficios que suponen los hábitos del ejercicio físico, la higiene y una alimentación equilibrada.

Referente a los objetivos generales del área de Educación física, seleccionamos los que a continuación se mencionan:

- Conocer y valorar los efectos que tiene la práctica habitual y sistemática de actividades físicas en su desarrollo personal y en la mejora de las condiciones de calidad de vida.
- Planificar y llevar a cabo actividades que le permitan satisfacer sus propias necesidades, previa valoración del estado de sus capacidades físicas y habilidades motrices, tanto básicas como específicas.
- Ser consecuente con el conocimiento del cuerpo y sus necesidades, adoptando una actitud crítica ante las prácticas que tienen efectos negativos para la salud individual y colectiva, respetando el medio ambiente y favoreciendo su conservación.

- Participar, con independencia del nivel de destreza alcanzado, en actividades físicas y deportivas, desarrollando actitudes de cooperación y respeto, valorando los aspectos de relación que tienen las actividades físicas y reconociendo como valor cultural propio los deportes y juegos autóctonos que le vinculan a su comunidad.

Esta unidad didáctica de *goalball* se abastece de diferentes bloques de contenidos, como podemos ver en la figura 1.

Otro aspecto que me gustaría resaltar, al margen de lo que sería la estructura curricular, es un aspecto más real y cotidiano, como es que, en la mayoría de los gimnasios de cualquier instituto o colegio, que al final de curso realizan un inventario o limpieza, encontrándose con una serie de balones pinchados, desgastados o en malas condiciones que suelen acabar en el cubo de la basura, pero que nosotros podremos aprovechar para llevar a cabo esta UD y trabajar uno de los temas TRANSVERSALES (Educación ambiental) a través del reciclaje y de forma INTERDISCIPLINAR con el área de tecnología, ya que será el profesorado de este área junto con el alumnado los encargados de adaptar el balón de "baloncesto pinchado" en un balón de

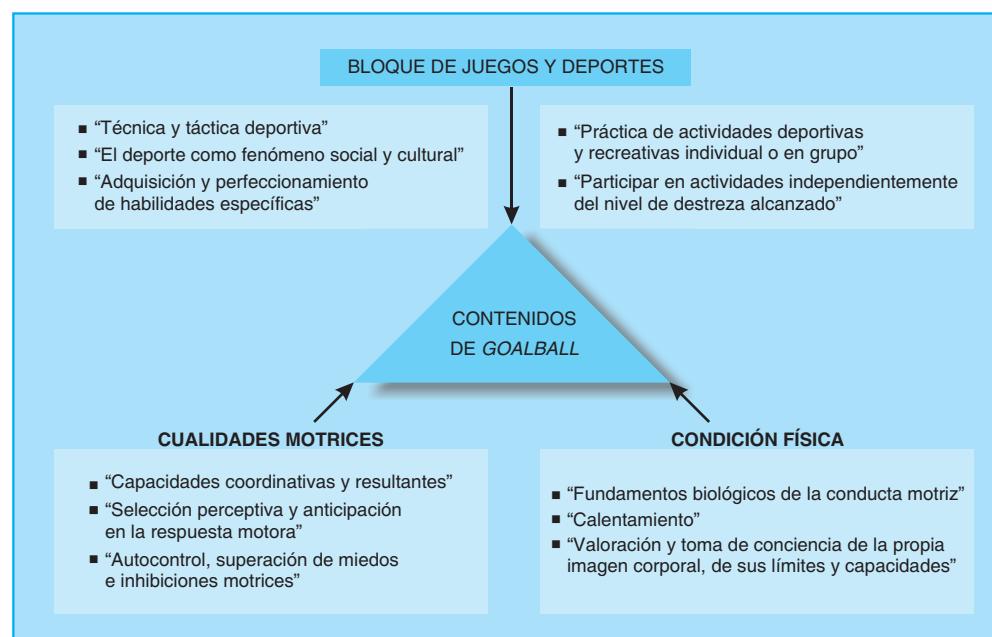
goalball ya que tan sólo tendrán que realizar un orificio de unos 3 cm para introducir los cascabeles, posteriormente pegarlo y añadirle unos 8 orificios más para permitir la salida del sonido, más decoración, y añadidos del profesor de tecnología.

La utilización de esta UD resulta muy exitosa, tanto cuando nos encontramos con alumnos con necesidades educativas especiales, más concretamente, la discapacidad visual, como con alumnos videntes; ya que pretendemos, en primer lugar dar respuestas a las necesidades educativas e intereses de todos nuestros alumnos, incluidos los deficientes visuales y ciegos, y en segundo lugar crear un clima de sensibilización de los alumnos videntes con el mundo de los discapacitados visuales, para que finalmente consigamos la integración de todos nuestros alumnos en el aula.

Ubicación en el programación anual

Dentro de la secuenciación de contenidos, esta UD nos podría servir como nexo de unión entre el bloque de contenidos de "cualidades motrices básicas" y el de "juegos y deportes", ubicada en el segundo trimestre de la programación anual.

■ FIGURA 1.

Por otra parte en lo que se refiere a la programación de toda la ESO, la podríamos distribuir de la siguiente manera:

- 1.er ciclo: Participar en juegos de habilidades relacionados con el *goalball*.
- 2.º ciclo: Participar en juegos de iniciación al *goalball* y en el deporte reglado.

Condiciones contextuales sobre las que se ha diseñado la unidad

Las clases son eminentemente prácticas aunque estarán fundamentadas con una breve introducción teórica sobre el mundo de los deficientes visuales y ciegos.

Características del alumnado

- Grupo mixto de 33 alumnos de 4.º curso de ESO del Colegio Santa Joaquina de Vedruna (Sevilla).
- Edad comprendida entre los 15 y 16 años.
- Su conocimiento sobre este contenido es nulo o prácticamente inexistente.

Instalaciones y materiales

- Las instalaciones a utilizar son un gimnasio cubierto de suelo pulido y una pista polideportiva.
- Respecto a los materiales específicos de Educación física utilizaremos los balones adaptados de *goalball*, picas, cuerdas, conos, gafas de natación, cinta aislante y bibliografía de *goalball*.
- Los materiales no específicos del área de Educación física serán un magnetoscopio, taladro, temperas, cascabeles, pegamento, esparadrapo y material propio del área de tecnología.

A continuación se detalla el proceso para la creación de dicho material.

Balón *goalball*:

Necesitamos un balón pinchado (*fotografía 1*), un bolígrafo para señalizar los agujeros, cascabeles (*fotografía 2*) y un taladro (*fotografía 3*) para realizar las perforaciones.

El primer paso, será señalizar los diferentes agujeros, 8 para ser más exactos, de forma simétrica a lo largo del balón (*fotografía 4*), posteriormente realizaremos tres o cuatro perforaciones en la válvula hasta permitir la entrada del tamaño de los cascabeles, y una perforación más en cada uno de los ocho puntos señalados (*fotografía 5*), quedando el balón en completamente deshinchado (*fotografía 6*). El último paso será introducir los cascabeles en el interior del balón (*fotografía 7*).

Gafas de *goalball* o antifaces:

Para la creación de este material, tan sólo le requeriremos a nuestros alumnos unas gafas corrientes de natación (*fotografía 8*), las cuales serán recubiertas por esparadrapo para impedir la visión (*fotografía 9*).

Otros materiales:

Por último, tan sólo necesitaremos varias decenas de metro de cuerda, cinta americana o adhesiva y así poder delimitar el campo.

Objetivos didácticos

El objetivo fundamental de esta unidad didáctica es dar a conocer a la mayoría de nuestros alumnos una visión muy práctica y real del mundo de los ciegos, en general del mundo de las discapacidades, y por supuesto como atención a la diversidad, concepto éste muy de moda en la nueva reforma educativa.

A continuación haremos mención a los objetivos específicos de esta UD:

- Conocer y comprender el deporte del *goalball* como medio de integración social y como fenómeno cultural.
- Conocer los fundamentos técnicos de los diferentes tipos de lanzamiento y el bloqueo.
- Conocer las características psicomotoras de los deficientes visuales y ciegos.
- Conocer las instituciones privadas y públicas que promueven este juego.
- Practicar y profundizar en las habilidades específicas del *goalball*.
- Realizar ejercicios para trabajar los lanzamientos y bloques.

- Plantear nuevas propuestas o adaptaciones de las actividades elaboradas por el profesor.
- Actuar de forma correcta y solidaria ante un discapacitado.
- Practicar ejercicios referidos a la coordinación auditivo-manual, a la coordinación auditiva-pédica, a la orientación espacio temporal a través del oído.
- Desarrollar y aumentar las capacidades físicas y perceptivas.
- Analizar trayectorias y distancias, ubicándonos y desplazándonos en función de estímulos sonoros.
- Mejorar la recepción, aumentando el control.
- Practicar la ocupación del espacio de juego.
- Conocer y valorar la práctica del *goalball* como actividad de alto valor recreativo, social e integrador.
- Aceptar las funciones o los roles atribuidos a cada uno dentro del trabajo de equipo.
- Participar con independencia del nivel que se posea en la práctica del *goalball*.
- Potenciar y valorar la cooperación, el trabajo en equipo y la colaboración para conseguir metas comunes.
- Conocer las posibilidades de nuestro cuerpo.
- Aceptar y seguir las normas básicas reglamentadas de este deporte.
- Aceptar la existencia de diferentes niveles de habilidad.

Contenidos

Contenidos conceptuales

- Características motrices, afectivas y cognitivas de los deficientes visuales y ciegos.
- Pautas de actuación ante un discapacitado, y más concretamente un deficiente visual o ciego.
- El *goalball*: historia, jugadores, instalaciones, aspectos técnicos, tácticos y reglamentarios.
- Análisis de los requerimientos de capacidades físicas y habilidades específicas fundamentales en *goalball*.

Contenidos procedimentales

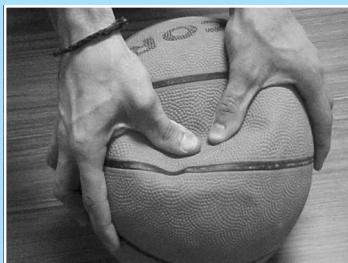
- Perfeccionamiento de las habilidades motrices específicas del *goalball*.
- Realización de ejercicios y actividades para trabajar la coordinación auditivo-manual, la coordinación auditiva-pédica, la percepción espacio temporal.
- Práctica de los fundamentos técnicos individuales: el pase, el lanzamiento, la recepción...
- Organización y colaboración en el desarrollo de competiciones en el grupo de clase.

- Utilización de las reglas del *goalball*.
- Reflexión, debate y exposición sobre las relaciones sociales a través del deporte (integración, solidaridad, violencia y deporte, etc...).
- Trabajo sobre las capacidades físicas más requeridas en la práctica del *goalball*.

- Desarrollo de actitudes de cooperación entre los compañeros, trabajo en equipo para la consecución de objetivos comunes.
- Participación en la práctica de este deporte independientemente del nivel alcanzado.
- Respeto a las normas de juego y hacia los compañeros.
- Responsabilidad y preocupación por ayudar y solidarizarse con los compañeros que necesitan ayuda.
- Valoración de la incidencia en la salud con la práctica del *goalball*.

Contenidos actitudinales

- Disposición positiva hacia la práctica de actividad física y ante la presencia de alumnos discapacitados.

■ 1

■ 2

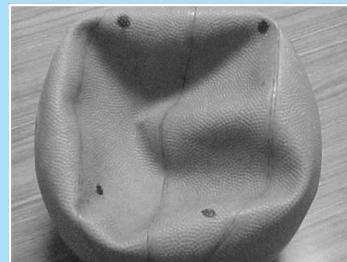
■ 3

■ 4

■ 5

■ 6

■ 7

■ 8

■ 9

Relación con los criterios de evaluación

Los criterios de evaluación propuestos para esta UD son los que se contemplan a continuación:

- Analizar el grado de implicación de las diferentes capacidades físicas que se están poniendo en juego en actividades realizadas por sí mismo o por los demás.
- Aplicar las habilidades específicas adquiridas a situaciones reales de práctica de actividades físico-deportivas, prestando especial atención a los elementos perceptivos y de ejecución.
- Mostrar una actitud de tolerancia y deportividad por encima de la búsqueda desmedida de la eficacia, tanto en el plano de participante como de espectador.
- Participar de forma deshinbida y constructiva en la realización y organización de actividades físico-deportivas.
- Analizar y enjuiciar los factores económicos, políticos y sociales que condicionan la ejecución y valoración social de las actividades físico-deportivas.

Metodología

En primer lugar me gustaría empezar por aclarar qué técnica de enseñanza es la más adecuada para este tipo de contenidos y alumnos, y a nuestro entender consideramos que debemos aplicar una técnica de enseñanza basada en la BÚSQUEDA E INDAGACIÓN, debido todo esto a diferentes factores; en primer lugar los planteamientos didácticos promovidos por la reforma, nos indican que ésta debe ser la técnica más utilizada frente a la técnica de instrucción directa; en segundo lugar, cuando los docentes nos disponemos a llevar a cabo nuestras diferentes unidades didácticas, nos encontramos con el inconveniente de que nuestro alumnado es muy diverso y heterogéneo, y que alguno de ellos posee unas capacidades y conocimientos superiores a los otros compañeros, debido a diversos motivos, como pueden ser las clases extraescolares, participación en competiciones o ligas, etc. y en estas

ocasiones las posibilidades de utilizar esta técnica de enseñanza quedan reducidas, porque parte del alumnado conoce las respuestas o soluciones motrices que nosotros planteamos para que sean descubiertas y consigamos, así, ese aprendizaje constructivista tan deseado. Debido a esta realidad estamos obligados a partir de unos conocimientos previos que claramente son muy dispares y programar diferentes niveles en esa unidad didáctica (para los alumnos aventajados, para alumnos, con alguna experiencia y finalmente para aquellos que no tienen conocimiento alguno sobre ese contenido), con toda la complejidad que ello conlleva, como sería el caso por ejemplo de algunas UD de baloncesto, fútbol, voleibol, etc. entonces con el contenido de *goalball*, que suele ser un contenido que el alumnado de ESO no tiene ninguna experiencia ni nivel de conocimientos alguno, los estilos de enseñanza como “DESCUBRIMIENTO GUIADO” y la “RESOLUCIÓN DE PROBLEMAS” tienen gran cabida y una mayor viabilidad, gracias a que el alumnado no conoce las soluciones motrices más adecuadas, de tal manera que la exploración y el descubrimiento es total.

La ESTRATEGIA en la PRÁCTICA a utilizar será MIXTA, ya que por una parte los ciegos tienen una concepción muy analítica del mundo, y nosotros tendremos que utilizar en primer lugar este medio, es decir, el analítico con los alumnos completamente ciegos y ser más flexibles con los alumnos videntes, pero posteriormente debemos integrar con actividades de carácter global para procurar dar una visión lo más completa e integral posible.

Los materiales didácticos necesarios o recursos curriculares que –es el término que se está acuñando en la ideoinscripción de la reforma educativa, para llevar a cabo esta UD y por consiguiente el proceso de enseñanza-aprendizaje– están expuestos en el punto “condiciones contextuales sobre las que se ha diseñado la unidad”.

En este punto también me gustaría aclarar las vías que utilizaremos para dar la información a nuestros alumnos, (tanto la información inicial, como el feedback o co-

nocimientos de resultados) que serán principalmente por medio de dos canales, en primer lugar a través del CANAL AUDITIVO y concretamente por medio de informaciones verbales, y en segundo lugar, pero no menos importante, la información que les llegue a través del canal KINESIÉTICO-TÁCTIL.

Temporalización de las sesiones (ver cuadro 1)

Actividades de enseñanza-aprendizaje

El proceso de enseñanza-aprendizaje de esta breve unidad didáctica, que está conformada tan solo por siete sesiones, será abordado por diferentes actividades, ejercicios, explicaciones, etc, que intentarán dar respuesta a las necesidades y expectativas de todo nuestros alumnos de la manera más integral posible, y que se detallan a continuación:

- Explicaciones teóricas y visionados de videos referente al *goalball*.
- Ejercicios, juegos y actividades de *goalball*.
- Juegos de sensibilización, juegos adaptados y juegos de integración.
- Construcción y adaptación del material que vamos a utilizar.
- Creación de juegos de integración.
- Realización de trabajos en grupo.

Actividades de evaluación

En primer lugar tendremos que hablar de la Evaluación inicial para determinar cuales son los conocimientos de partida con los que parte el alumno, que en nuestro caso son prácticamente nulos, y lo hemos realizado, presentando simplemente la UD, ya que lanzamos al aire, en clases anteriores, la pregunta ¿Quién sabe en qué consiste el deporte del *goalball*?, y nadie pudo contestar.

En segundo lugar deberemos abordar lo que se denomina como la evaluación formativa que se da en el propio proceso de enseñanza-aprendizaje, y deberá proporcionarnos información de cómo se está desarrollando dicho proceso, tanto a nivel procedimental, conceptual y actitudinal,

para así poder realizar las oportunas correcciones.

Finalmente tendremos que realizar la evaluación sumativa, es decir, intentar transcribir los conocimientos finales obtenidos por los alumnos tanto a nivel conceptual, procedimental y actitudinal. Valoración de los conceptos adquiridos mediante la exposición de los trabajos teóricos de grupo. Apreciación del grado de adquisición de las habilidades técnicas y su aplicación al juego. Actitudes y grado de participación en el juego.

Los instrumentos utilizados son pruebas no estandarizadas, como son "registro de acontecimientos", "fichas de autoevaluación" y "escalas de observación".

Referente a la evaluación del profesor utilizaremos un cuestionario de opinión a los alumnos y entrevistas no estructuradas con toma de datos.

La evaluación de la propia UD la hemos realizado siguiendo una guía donde se contemplan todos los puntos que la componen.

Conclusiones

Para poner en práctica esta UD, se recomienda que sea en los últimos cursos de ESO o en grupos donde haya una cierta "maduración", una buena relación entre profesor y alumnado, etc., ya que es necesaria una gran implicación y responsabilidad por parte de este colectivo.

Esta UD no pretende ser muy extensa en el número de sesiones que la componen, ya que tan sólo está conformada por 7 unidades, pero sin embargo pretende ser completamente ambiciosa en lo que se refiere a la implicación de nuestros alumnos a nivel social, afectivo y humano.

Esta unidad didáctica pretende abordar tanto contenidos procedimentales, es decir habilidades y destrezas específicas de *goalball* (lanzamientos, blocajes, etc.) pro-

CUADRO 1. Temporalización de las sesiones.

Sesión 1	Presentación de la UD. Explicación de la metodología a seguir y exposición de los criterios que se van a tener en cuenta para la evaluación. Valoración inicial. Nociones sobre las capacidades físicas y habilidades específicas para la práctica del <i>goalball</i> . Juegos de sensibilización.
Sesión 2	Juegos de sensibilización, juegos adaptados y juegos de integración.
Sesión 3	Juegos de percepción espacio-temporal, coordinación auditiva-manual, coordinación auditiva pédica.
Sesión 4	Práctica de fundamentos técnicos (lanzamientos, paradas, ...).
Sesión 5	Práctica de elementos técnico-tácticos de defensa y ataque.
Sesión 6	Poner en situación real de juego los elementos técnico-tácticos y aspectos reglamentarios aprendidos. Vídeo del <i>goalball</i> como conclusión.
Sesión 7	Prueba práctica sobre los procedimientos técnicos requeridos. Debate sobre los aspectos socioculturales del juego y del deporte. Presentación de los trabajos de grupo. Cuestionario de opinión sobre el profesor y el desarrollo de las clases.

pio de los deportes, como contenidos actitudinales, para que el alumnado se acerque y conozca la realidad de esta discapacidad, vivencie actividades de ceguera total y por ende se sensibilice, adoptando así una actitud crítica ante esta realidad. Otro aspecto novedoso y sustancialmente importante de este artículo es la creación del material deportivo adaptado, en conexión con el tema transversal (educación ambiental) ya que se realiza a través del aprovechamiento de los balones en desuso o en mal estado de nuestros gimnasios. La metodología utilizada se concretiza en:

- Técnica de enseñanza basada en la búsqueda e indagación.
- Estilos de enseñanza de descubrimiento guiado y resolución de problemas.
- Estrategia en la práctica mixta.
- Materiales curriculares: utilización de balones y antifaces adaptados, cuerdas, cinta aislante...

Bibliografía

Delgado, M. A.: *Los estilos de enseñanza: propuesta para una reforma de la enseñanza*, Granada: ICE Universidad de Granada, 1991.

Garrido Landivar, J.: *Programación de actividades para educación especial*, Madrid: CEPE, 1990.

Gomendio Alberdi, M.: *Educación física para la integración de niños con necesidades educativas especiales : programa de actividad física para niños de 6 a 12 años*, Madrid: Gymnos, 2000.

Ley Orgánica 1/1990, de 3 de octubre, de Ordenación General del sistema educativo.

Real Decreto 1007/1991, de 14 de junio, por el que se establecen las enseñanzas mínimas correspondientes a la Educación Secundaria Obligatoria.

Sáenz-López Buñuel, P.: *La educación física y su didáctica. Manual para el profesor*, Sevilla: Wanceulen Editorial deportiva, 1997.

Unitat Didàctica: El goalball com a contingut propi de l'ESO

■ ADÁN MARTÍN CAJARAVILLE

Llicenciat en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport.

Professor associat del Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal.

Facultad de Ciencias de la Educación.

Universidad de Sevilla

Exprofessor del Cicle Formatiu de Grau Superior d'Animació d'Activitats Físiques i Esportives a l'Acadèmia Preuniversitària. Sevilla

■ Paraules clau

Goalball, Deficient visual, Cec, Alumnes amb NE, Material adaptat, Descobriment guiat, Resolució de problemes, Unitat didàctica i Educació ambiental

■ Abstract

Goalball is a specific sport for blind or visual handicapped people. However, with this article we intend to make a proposal that gives an answer to the students with special educational needs and also, to promote a feeling of increased awareness and integration on sighted students with regard to this disability.

The innovation of this Didactic Unit is due to its own contents (being the goalball a entirely new sport for the ESO and highschool students) and therefore the educational methods based on investigation, as guided discovery or solution to problems, have a great acceptance into this unit.

It is also a purpose of this article to broach a transverse matter like the Environmental Education, by the creation of adapted material from waste products as broken or punctured balls, ...

■ Key words

Visual handicaps, Blind, Student with special education needs, Adapted items, Guided discovery, Resolution of problems, Didactic unit, Natural enviroment education

Resum

El *goalball* és un esport específic de deficientes visuals i cecs, però amb aquest article pretenem de realitzar una proposta on donem resposta als ALUMNES AMB NECESSITATS ESPECIALS (NE) i promoguem un sentiment de SENSIBILITZACIÓ I INTEGRACIÓ en els alumnes vidents davant d'aquesta discapacitat.

El factor innovador d'aquesta Unitat Didàctica (UD) és degut al mateix contingut en si, el *goalball*, el qual és completament nou per a l'alumne d'ESO i de Batxillerat, per la qual cosa els estils d'ensenyament basats en la indagació, com és el cas del descobriment guiat i la resolució de problemes, hi tenen una gran cabuda. També és objectiu d'aquest article abordar un tema transversal, com ho és l'Educació Ambiental, mitjançant la creació de material adaptat a partir d'elements de rebuig com ara pilotes punxades, trenades, etc.

Introducció

Amb aquesta UD pretenem de donar resposta a les necessitats educatives dels nostres alumnes, en aquest cas més concretament d'alumnes amb discapacitat visual i ceguesa total, un grup de població en moltes ocasions aïllat i poc integrat en el grup de la classe.

La UD que pretenem desenvolupar a continuació, considerem que té un gran atractiu perquè és un contingut completament nou, desconeixut i motivant per a la gran majoria de l'alumnat, i està en consonà-

cia amb els continguts de caràcter transversal (Educació per al medi ambient) a causa de l'aprofitament de material esportiu de rebuig i com un contingut interdisciplinari que permet al professor de l'àrea de tecnologia, aprofitar i adaptar aquest material esportiu de rebuig i transformar-lo en material adequat i adaptat per al contingut de *goalball*.

Com que aquesta UD està referida a un esport com a tal, es dedueix que els objectius més "procedimentals" tenen gran rellevància, però m'agradaria aclarir en aquest punt que tenen la mateixa importància els objectius de caràcter "actitudinal", atès que, amb aquesta UD es pretén que l'alumnat conegui la realitat concreta d'un grup de població discapacitada, en aquest cas els cecs, s'hi sensibilitzin i, per tant, s'hi solidaritzin, els respectin, i tinguin una actitud crítica davant la insolidaritat de la societat actual.

Justificació de la UD

En relació amb el currículum obert i flexible que promou la LOGSE, aquesta unitat didàctica pretén de ser un dels camins més motivadors i nous per donar resposta als següents objectius generals d'etapa i Àrea d'Ensenyament Secundari Obligatori que es troben recollits al RD 1007/1991 del 14 de juny, i dels quals nosaltres vam seleccionar els que estan més acord amb la present UD.

- Elaborar i establir estratègies d'identificació i resolució de problemes, en di-

- versos camps de l'experiència i els coneixements, a través de mètodes intuïtius i de raonament lògic.
- Formar-se una imatge ajustada de si mateix, de les pròpies característiques i possibilitats, tot desenvolupant activitats de forma autònoma i equilibrada.
- Relacionar-se amb altres persones i participar en activitats de grup, amb activitats solidàries i tolerants, valent críticament les diferències de tipus social i rebutjant qualsevol discriminació basada en diferències de raça, sexe, classe social, creences i d'altres característiques individuals i socials.
- Analitzar els mecanismes i valors que regeixen el funcionament de les societats, de forma especial les que fan referències a drets i deures dels ciutadans, i adoptar judicis i actituds personals en relació a aquells.
- Conèixer i comprendre els aspectes bàsics del funcionament del propi cos i de les conseqüències per a la salut individual i col·lectiva dels actes i les decisions personals, i valorar els beneficis que suposen els hàbits de l'exercici físic, la higiene i una alimentació equilibrada.

Pel que fa als objectius generals de l'àrea d'educació física, vam seleccionar els que esmentem a continuació:

- Conèixer i valorar els efectes que té la pràctica habitual i sistemàtica d'activitats físiques en el desenvolupament personal i en la millora de les condicions de qualitat de vida.
- Planificar i portar a terme activitats que li permetin de satisfer les pròpies necessitats, prèvia valoració de l'estat de les seves capacitats físiques i habilitats motrius, tant bàsiques com específiques.
- Ser conseqüent amb el coneixement del cos i les seves necessitats, adoptant una actitud crítica davant les pràctiques que tenen efectes negatius per a la salut individual i col·lectiva, tot respectant el medi ambient i afavorint-ne la conservació.

- Participar, amb independència del nivell de destresa assolit, en activitats físiques i esportives, desenvolupant actituds de cooperació i respecte, valorant els aspectes de relació que tenen les activitats físiques i reconeixent com a valor cultural propi els esports i jocs autòctons que el vinculen a la seva comunitat.

Aquesta unitat didàctica de *goalball* es proveeix de diferents blocs de continguts com podem veure a la *figura 1*.

Un altre aspecte que m'agradaressal·tar, al marge del que seria l'estructura curricular, és un aspecte més real i quotidià, com ara que, en la majoria dels gimnasos de qualsevol institut o col·legi, quan al final de curs realitzen un inventari o neteja, i es troben amb unes quantes pilotes punxades, desgastades o en males condicions, que acostumen a acabar al cubell de les escombraries; nosaltres, però, podem aprofitar-les per portar a terme aquesta UD i treballar un dels temes TRANSVERSALS (Educació ambiental) mitjançant el reciclatge i de forma INTERDISCIPLINARI amb l'àrea de tecnologia, atès que serà el professorat d'aquesta àrea, junt amb l'alumnat, l'encarregat d'adaptar la pilota de "bàsquet punxada" en

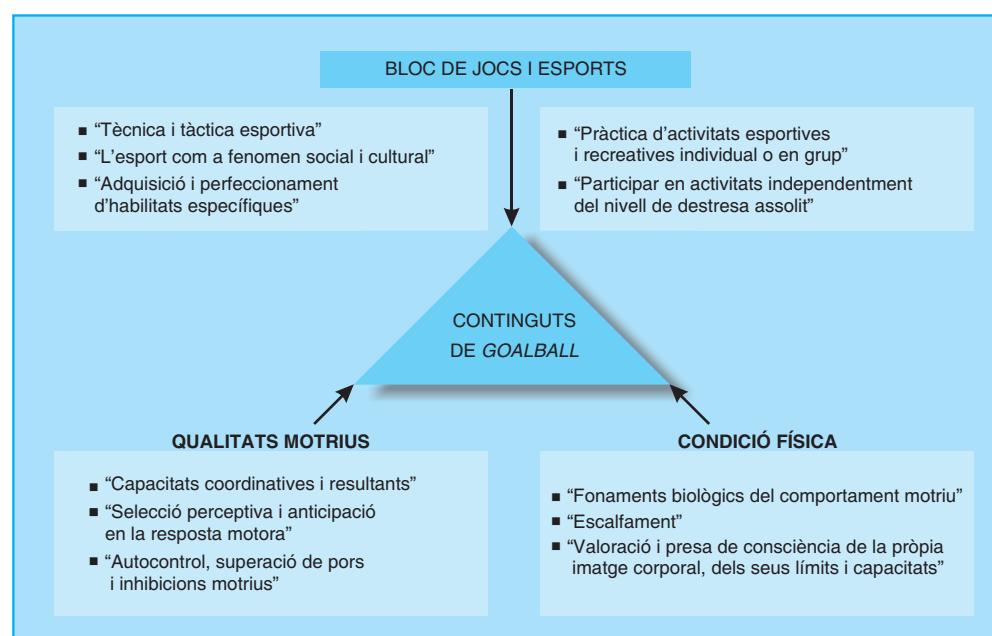
una pilota de *goalball* perquè tan sols hi hauran de realitzar un orifici d'uns 3 cm per introduir-hi els cascavells, posteriorment enganxar-lo i afegir-hi uns 8 orificis més per permetre la sortida del so, més decoració, i afegitons del professor de tecnologia.

La utilització d'aquesta UD resulta molt reeixida, tant quan ens trobem amb alumnes amb necessitats educatives especials, més concretament, la discapacitat visual, com amb alumnes vidents; perquè prenem, en primer lloc, donar respostes a les necessitats educatives i interessos de tots els nostres alumnes, inclosos els deficientes visuals i cecs, i en segon lloc crear un clima de sensibilització dels alumnes vidents amb el món dels discapacitats visuals, perquè finalment aconseguim la integració de tots els nostres alumnes a l'aula.

Ubicació en la programació anual

Dintre de la seqüènciació de continguts, aquesta UD ens podria servir com a nexe d'unió, entre el bloc de continguts de "qualitats motrius bàsiques" i el de "jocs i esports", situada en el segon trimestre de la programació anual.

■ FIGURA 1.

D'altra banda, pel que fa a la programació de tota l'ESO, la podríem distribuir de la manera següent:

- 1r cicle: Participar en jocs d'habilitats relacionats amb el *goalball*.
- 2n cicle: Participar en jocs d'iniciació al *goalball* i a l'esport reglat.

Condicions contextuales sobre les quals s'ha dissenyat la unitat

Les classes són eminentment pràctiques, encara que seran fonamentades amb una breu introducció teòrica sobre el món dels deficientes visuals i cecs.

Característiques de l'alumnat

- Grup mixt de 33 alumnes de 4t curs d'ESO del Col·legi Santa Joaquina de Vedruna (Sevilla).
- Edat compresa entre els 15 i els 16 anys.
- El seu coneixement sobre aquest contingut és nul o pràcticament inexistent.

Instal·lacions i materials

- Les instal·lacions a utilitzar són un gimnàs cobert, amb el terra polit, i una pista poliesportiva.
- Respecte als materials específics d'educació física utilitzarem les pilotes adaptades de *goalball*, piques, cordes, cons, ulleres de natació, cinta aïllant i bibliografia de *goalball*.
- Els materials no específics de l'àrea d'educació física seran un magnetoscopi, trepant, trempes, cascavells, goma, esparadrap i material propi de l'àrea de tecnologia.

A continuació es detalla el procés per a la creació del material esmentat.

Pilota *goalball*:

necessitem una pilota punxada (*fotografia 1*), un bolígraf per marcar els forats, cascavells (*fotografia 2*) i un trepant (*fotografia 3*) per realitzar les perforacions.

El primer pas, serà marcar els diferents forats, 8 per ser més exactes, de forma simètrica al voltant de la pilota (*fotografia 4*), posteriorment realitzarem tres o quatre perforacions a la vàlvula fins a permetre l'entrada de la mida dels cascavells, i una perforació més a cada un dels vuit punts assenyalats (*fotografia 5*); la pilota quedarà desinflada del tot (*fotografia 6*).

L'últim pas serà introduir els cascavells a l'interior de la pilota (*fotografia 7*).

Ulleres de *goalball* o antifaços:

Per a la creació d'aquest material, tan sols demanarem als nostres alumnes unes ulleres corrents de natació (*fotografia 8*), les quals seran recobertes amb esparadrap, per impedir la visió (*fotografia 9*).

Altres materials:

Finalment, només necessitarem unes quantes desenes de metre de corda, cinta americana o adhesiva per poder delimitar el camp.

Objectius didàctics

L'objectiu fonamental d'aquesta unitat didàctica és fer conèixer a la majoria dels nostres alumnes una visió molt pràctica i real del món dels cecs, i en general del món de les discapacitats i, sens dubte, com a atenció a la diversitat, concepte que és molta moda a la nova reforma educativa.

A continuació farem esment dels objectius específics d'aquesta UD.

- Conèixer i comprendre l'esport del *goalball* com a mitjà d'integració social i com a fenomen cultural.
- Conèixer els fonaments tècnics dels diferents tipus de llançament i el blocatge.
- Conèixer les característiques psicomotorles dels deficientes visuals i cecs.
- Conèixer les institucions privades i públiques que promouen aquest joc.
- Practicar i aprofundir en les habilitats específiques del *goalball*.

- Realitzar exercicis per treballar els llançaments i blocatges.
- Plantejar noves propostes o adaptacions de les activitats elaborades pel professor.
- Actuar de forma correcta i solidària davant un discapacitat.
- Practicar exercicis sobre la coordinació auditivomanual, la coordinació auditivopèdia, l'orientació espaciotemporal a través de l'oïda.
- Desenvolupar i augmentar les capacitats físiques i perceptives.
- Analitzar trajectòries i distàncies, situant-nos i desplaçant-nos en funció d'estímuls sonors.
- Millorar la recepció, tot augmentant el control.
- Practicar l'ocupació de l'espai de joc.
- Conèixer i valorar la pràctica del *goalball* com a activitat d'alt valor recreatiu, social i integrador.
- Acceptar les funcions o els rols atribuïts a cadascú dintre del treball d'equip.
- Participar, amb independència del nivell que es tingui, en la pràctica del *goalball*.
- Potenciar i valorar la cooperació, el treball en equip i la col·laboració per aconseguir fites comunes.
- Conèixer les possibilitats del nostre cos.
- Acceptar i seguir les normes bàsiques reglamentades d'aquest esport.
- Acceptar l'existència de diferents nivells d'habilitat.

Continguts

Continguts conceptuels

- Característiques motrius, afectives i cognitives dels deficientes visuals i cecs.
- Pautes d'actuació davant d'un discapacitat i, més concretament, d'un deficient visual o cec.
- El *goalball*: història, jugadors, instal·lacions, aspectes tècnics, tàctics i reglamentaris.
- Anàlisi dels requeriments de capacitats físiques i habilitats específiques fonamentals en *goalball*.

Continguts procedimentals

- Perfeccionament de les habilitats motrius específiques del *goalball*.
- Realització d'exercicis i activitats per treballar la coordinació auditivo-manual, la coordinació auditivopèdia, la percepció espaciotemporal.
- Pràctica dels fonaments tècnics individuals: la passada, el llançament, la recepció...
- Organització i col·laboració en el desenvolupament de competicions en el grup de classe.

- Utilització de les regles del *goalball*.
- Reflexió, debat i exposició sobre les relacions socials mitjançant l'esport (integració, solidaritat, violència i esport, etc.).
- Treball sobre les capacitats físiques més demandades en la pràctica del *goalball*.

Continguts actitudinals

- Disposició positiva envers la pràctica d'activitat física i davant la presència d'alumnes discapacitats.

- Desenvolupament d'actituds de cooperació entre els companys, treball en equip per a la consecució d'objectius comuns.
- Participació en la pràctica d'aquest esport, independentment del nivell assolit.
- Respecte a les normes de joc i cap als companys.
- Responsabilitat i preocupació per ajudar i solidaritzar-se amb els companys que necessiten ajuda.
- Valoració de la incidència en la salut de la pràctica del *goalball*.

■ 1

■ 2

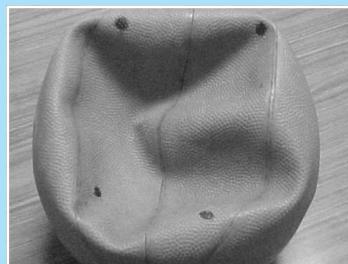
■ 3

■ 4

■ 5

■ 6

■ 7

■ 8

■ 9

Relació amb els criteris d'avaluació

Els criteris d'avaluació proposats per a aquesta UD són els que es contemplen a continuació:

- Analitzar el grau d'implicació de les diferents capacitats físiques que s'estan posant en joc en activitats realitzades per un mateix o pels altres.
- Aplicar les habilitats específiques adquirides a situacions reals de pràctica d'activitats fisicoesportives, tot prestant una atenció especial als elements perceptius i d'execució.
- Mostrar una actitud de tolerància i esportivitat per damunt de la recerca desmesurada de l'eficàcia, tant en el pla de participant com en el d'espectador.
- Participar de forma desinhibida i constructiva en la realització i organització d'activitats fisicoesportives.
- Analitzar i sospesar els factors econòmics, polítics i socials que condicionen l'execució i valoració social de les activitats fisicoesportives.

Metodologia

En primer lloc, m'agradaria començar per aclarir quina tècnica d'ensenyament és la més adequada per a aquest tipus de continguts i alumnes; segons el nostre parer, considerem que hem d'aplicar una tècnica d'ensenyament basada en la RECERCA i la INDAGACIÓ, tot plegat a causa de diferents factors; en primer lloc, els plantejaments didàctics promoguts per la reforma ens indiquen que aquesta ha de ser la tècnica més utilitzada davant de la tècnica d'instrucció directa; en segon lloc, quan els docents ens disposem a portar a terme les nostres diferents unitats didàctiques, ens trobem amb l'inconvenient que el nostre alumnat és molt divers i heterogeni, i que algun tenen unes capacitats i uns coneixements superiors als dels altres companys; i això per diversos motius, com ara les classes extraescolars, la participació en competicions o lligues, etc.; en aquestes ocasions les possibilitats d'utilitzar aquesta tècnica d'ensenyament

queden reduïdes, perquè part de l'alumnat coneix les respostes o solucions motrius que nosaltres plantegem perquè siguin descobertes, i aconseguir així, l'aprenentatge constructista tan desitjat. A causa d'aquesta realitat, estem obligats a partir d'uns coneixements previs que clarament són molt dispers i a programar diferents nivells en aquesta unitat didàctica (per als alumnes avançats, per a alumnes amb alguna experiència i, finalment, per als qui no tenen cap coneixement sobre aquest contingut), amb tota la complexitat que això comporta. Seria el cas, per exemple, d'algunes UD de bàsquet, futbol, voleibol, etc.; pel que fa al contingut de *goalball*, que acostuma a ser un contingut del qual l'alumnat d'ESO no té cap experiència ni cap nivell de coneixements, els estils d'ensenyament com ara "DESCOBREMENT GUIAT" i "RESOLUCIÓ DE PROBLEMES" hi tenen gran cabuda i més viabilitat, gràcies al fet que l'alumnat no coneix les solucions motrius més adequades, de tal manera que l'exploració i el descobriment és total.

L'ESTRATÈGIA en la PRÀCTICA que caldrà utilitzar serà MIXTA, perquè d'una banda, els cecs tenen una concepció molt analítica del món, i nosaltres haurem d'utilitzar en primer lloc aquest mitjà, és a dir, l'anàltic amb els alumnes tots cecs i ser més flexibles amb els alumnes vidents, però posteriorment hem d'integrar amb activitats de caràcter global per procurar de donar una visió com més completa i integral millor.

Els materials didàctics necessaris o recursos curriculars -és el terme que s'està encunyat en la idiosincràsia de la reforma educativa, per portar a terme aquesta UD i, per tant, el procés d'ensenyament-aprenentatge- s'exposen al punt "condicions contextuales sobre les quals s'ha dissenyat la unitat".

En aquest punt també m'agradaria aclarir les vies que utilitzarem per donar la informació als nostres alumnes, (tant la informació inicial, com el *feedback* o coneixements dels resultats) que seran principalment a través de dos canals, en primer lloc, a través del CANAL AUDITIU i, concretament, mitjançant informacions

verbals i, en segon lloc, però no menys important, la informació que els arribi a través del canal CINETICOTÀCTIL.

Temporització de les sessions (vegeu quadre 1)

Activitats d'ensenyament-aprenentatge

El procés d'ensenyament-aprenentatge d'aquesta breu unitat didàctica, que està conformada només per set sessions, serà abordat per diferents activitats, exercicis, explicacions, etc., que intentaran de donar resposta a les necessitats i expectatives de tots els nostres alumnes de la manera més integral possible, i que es detallen a continuació:

- Explicacions teòriques i visió de vídeos que fan referència al *goalball*.
- Exercicis, jocs i activitats de *goalball*.
- Jocs de sensibilització, jocs adaptats i jocs d'integració.
- Construcció i adaptació del material que utilitzarem.
- Creació de jocs d'integració.
- Realització de treballs en grup.

Activitats d'avaluació

En primer lloc, haurem de parlar de l'Avaluació inicial per determinar quins són els coneixements de partida amb què comença l'alumne, que en el nostre cas són pràcticament nuls; ens hem limitat a presentar simplement la UD, atès que en classes anteriors vam formular la pregunta: Qui sap en què consisteix l'esport del *goalball*?, i ningú no va poder respondre.

En segon lloc, haurem d'abordar allò que hom anomena com a avaliació formativa, que es dóna en el mateix procés d'ensenyament-aprenentatge, i haurà de proporcionar-nos informació de com s'està desenvolupant el procés esmentat, a nivell procedural, conceptual i de l'actitud, per així poder realitzar les correccions que calguin.

Finalment, haurem de realitzar l'avaluació sumativa, és a dir, intentar de trans-

criure els coneixements finals obtinuts pels alumnes, a nivell conceptual, procedural i de l'actitud. Valoració dels conceptes adquirits mitjançant l'exposició dels treballs teòrics de grup. Estimació del grau d'adquisició de les habilitats tècniques i la seva aplicació en el joc. Actituds i grau de participació al joc.

Els instruments utilitzats són proves no estandarditzades, com ara "enregistrament d'esdeveniments", "fitxes d'autoavaluació" i "escales d'observació".

Pel que fa a l'avaluació del professor, utilitzarem un qüestionari d'opinió en els alumnes i entrevistes no estructurades amb presa de dades.

L'avaluació de la mateixa UD l'hem realitzada seguint una guia on es contemplen tots els punts que la componen.

■ QUADRE 1. Temporalització de les sessions.

Sessió 1	Presentació de la UD. Explicació de la metodologia a seguir i exposició dels criteris que es tindran en compte per a l'avaluació. Valoració inicial. Nocions sobre les capacitats físiques i habilitats específiques requerides per a la pràctica del <i>goalball</i> . Jocs de sensibilització.
Sessió 2	Jocs de sensibilització, jocs adaptats, i jocs d'integració.
Sessió 3	Jocs de percepció espaciotemporal, coordinació auditivomanual, coordinació auditivopèdia.
Sessió 4	Pràctica de fonaments tècnics (llançaments, aturades...).
Sessió 5	Pràctica d'elements tecnicotàctics de defensa i atac.
Sessió 6	Posar en situació real de joc els elements tecnicotàctics i aspectes reglamentaris apresos. Vídeo del <i>goalball</i> com a conclusió.
Sessió 7	Prova pràctica sobre els procediments tècnics adquirits. Debat sobre els aspectes socioculturals del joc i de l'esport. Presentació dels treballs de grup. Qüestionari d'opinió sobre el professor i el desenvolupament de les classes.

Conclusions

Si es vol posar en pràctica aquesta UD, es recomana que es faci als últims cursos d'ESO o en grups on hi hagi una certa "maduració", una bona relació entre professor i alumnat, etc., atès que cal una gran implicació i responsabilitat per part d'aquest col·lectiu.

Aquesta UD no pretén de ser molt extensa en el nombre de sessions que la componen, car només està conformada per 7 unitats, tanmateix, però, pretén de ser totalment ambiciosa pel que fa a la implicació dels nostres alumnes a nivell social, afectiu i humà.

Aquesta unitat didàctica, pretén d'abordar tant continguts procedimentals, és a dir habilitats i destreses específiques del *goalball* (llançaments, blocatges, etc.) propis dels esports, com continguts de les actituds, perquè l'alumnat s'acosti i conegui la realitat d'aquesta discapaci-

tat, faci una vivència d'activitats de ceguesa total i, a més a més, se sensibilitzi i adopti així una actitud crítica davant aquesta realitat.

Un altre aspecte nou i substancialment important d'aquest article és la creació del material esportiu adaptat, en connexió amb el tema transversal, (educació ambiental), vist que es realitza mitjançant l'aprofitament de les pilotes en desús o en mal estat, dels nostres gimnasos.

La metodologia utilitzada es concreta en:

- Tècnica d'ensenyament basat en la recerca i indagació.
- Estils d'ensenyament de descobriment guiat i resolució de problemes.
- Estratègia en la pràctica mixta.
- Materials curriculars: utilització de pilotes i antifaços adaptats, cordes, cinta aïllant...

Bibliografia

Delgado, M. A.: *Los estilos de enseñanza: propuesta para una reforma de la enseñanza*, Granada: ICE Universidad de Granada, 1991.

Garrido Landivar, J.: *Programación de actividades para educación especial*, Madrid: CEPE, 1990.

Gomendio Alberdi, M.: *Educación física para la integración de niños con necesidades educativas especiales : programa de actividad física para niños de 6 a 12 años*, Madrid: Gymnos, 2000.

Ley Orgánica 1/1990, de 3 de octubre, de Ordenación General del sistema educativo.

Real Decreto 1007/1991, de 14 de junio, por el que se establecen las enseñanzas mínimas correspondientes a la Educación Secundaria Obligatoria.

Sáenz-López Buñuel, P.: *La educación física y su didáctica. Manual para el profesor*, Sevilla: Wanceulen Editorial deportiva, 1997.